

- перегляд кваліфікаційних вимог до спеціалістів та робітників, розширення їхньої загальнотехнічної підготовки, забезпечення можливості проходження практики та стажування в ході навчання;
- формування системи безперервної профосвіти, включаючи навчання на робочому місці;
- створення регіональних, міжрегіональних об'єднань з питань тимчасової та вторинної зайнятості безробітних випускників.

Особливого значення в сучасних умовах слід надавати роботі з професійної орієнтації молоді, оскільки допомога у правильному виборі професії, спеціальності відповідно до здібностей людини має величезне значення у формуванні висококласного фахівця у майбутньому та розвитку його трудового потенціалу. При цьому необхідним стає формування моральних цінностей людини, її позитивного ставлення до праці. В цьому контексті, з нашої точки зору, позитивні наслідки будуть отримані від роботи над підняттям престижу малих соціальних груп. Необхідно піднімати імідж праці в суспільстві незалежно від рівня освіти. Вважаємо неправильним те, що щорічно 70–80 % випускників шкіл вступають в вищі навчальні заклади, незважаючи на свої особисті вподобання, нахили, здібності, тільки з причин престижності вищої освіти. Результатом цього є щорічне поповнення лав безробітних в регіонах, зниження якості трудового потенціалу.

Формування моральних норм в суспільстві в напрямку утвердження цінності праці людини, яка здобула середню спеціальну освіту, суттєво покращить ситуацію на ринку праці, у сфері зайнятості, допоможе побудувати середній клас у суспільстві, подолати прояви бідності. Недарма період Великої депресії в США був з успіхом подоланий завдяки поширенню середньої спеціальної освіти серед населення та зміцненню у суспільстві думки про те, що робота, наприклад, поштаря чи швачки така ж необхідна і не менш престижна як і робота лікаря чи адвоката.

Висновки. Нинішній етап соціально-економічного розвитку України не забезпечує повного і ефективного використання трудового потенціалу. Це підтверджується зростанням чисельності безробітних та працюючих неповний робочий тиждень або день, високою зайнятістю у низькоефективних, з загальнодержавної точки зору, галузях народного господарства, у тому числі в особистому підсобному сільському господарстві. Нераціональне використання трудових ресурсів веде до формування потенційних резервів, які за певних умов можуть бути залучені у народне господарство країни. Держава повинна сприяти зайнятості через проведення активної соціально-економічної політики, спрямованої на створення робочих місць та розвиток підприємницької діяльності.

Заходи, розроблені у програмах зайнятості, повинні забезпечувати сприятливі податкові, інвестиційні, фінансово-кредитні та інші умови господарювання для підприємств, організацій, установ усіх форм власності. Стратегія зайнятості населення в Україні має пов'язуватися з подальшим розвитком і розширенням активних заходів для запобігання повальному безробіттю та збільшенням на них витрат із фонду сприяння зайнятості населення з урахуванням стану ринку праці. Регіональне управління освітніми процесами повинно включати ринкові риси і має бути спрямоване на подолання неузгодженості сфери освіти та сфери праці, підвищення культурного розвитку населення.

Література

1. Закон України “Про зайнятість населення” / Ред. О.Д. Борсук. – К.: Парламентське вид-во, 1999. – 31 с.
2. Держкомстат України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Шульга Н.М. Тенденції розвитку ринку праці та регулювання якості робочої сили. – Х.: ХНЕУ, 2007. – 148 с.
4. Про зайнятість населення. Закон. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2009_03_19/an/613034/T080300.html

УДК 336.142; 330.322

Н. І. ЛЕВЧУК

ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”

ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВАМИ ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ

Проаналізовано тенденції формування основного капіталу підприємствами продовольчого комплексу. Визначені основні проблеми, що перешкоджають припливу інвестицій у сільське господарство та харчову промисловість. Визначено напрями і перспективи стимулювання інвестиційного забезпечення формування основного капіталу підприємствами продовольчого комплексу.

The tendencies in forming of the fixed assets by the enterprises of food complex are analysed. Basic problems that hinder the inflow of investments in rural economies and food industry are determined. The possible directions of stimulation of the asset investment by the enterprises of food complex are determined.

Постановка проблеми, актуальність дослідження. Під впливом економічної кризи обсяг інвестування підприємств агропромислового сектору знизився майже вдвічі. Зокрема, протягом січня–червня 2009 р. інвес-

тиці в основний капітал у сільському господарстві склали 3,2 млрд грн, що складає 54,1 % від обсягу показника за січень–червень минулого року. Для порівняння: за підсумками 2008 року обсяг інвестицій у сільському господарстві зріс порівняно з 2007 р. на 42,3 %.

Обсяг залучених прямих іноземних інвестицій у сільському господарстві станом на 01.07.2009 р. зафіксований на рівні 839,9 млн дол. США (2,2 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій, вкладених в українську економіку), а у харчовій промисловості – 1792,1 млн дол. (4,7 %).

На підприємствах агропромислового сектору триває так зване “проїдання” основного капіталу, коли обсяг нарахованої амортизації значно більший за обсяг приросту основного капіталу. Частка амортизації основних засобів в структурі витрат на виробництво аграрної продукції впала з 5,1 % у 2002 р. до 4,4 % у 2008 р., що не сприяє прискореному накопиченню інвестиційних ресурсів на підприємствах агропродовольчої системи.

Протягом 2001–2009 рр. останніх трьох років обсяги щорічного залучення прямого іноземного інвестування у сільському господарстві збільшився більш ніж вдвічі – з 83,8 млн дол. США у 2001 р. до 839,9 млн дол. США у червні 2009 р., а у харчовій промисловості – лише вдвічі: з 807,9 млн дол. США у 2001 р. до 1792,1 млн дол. США у червні 2009 р. За вказаний період частка іноземного інвестування сільського господарства у загальному обсязі залучених обсягів інвестицій збільшилася з 1,8 до 2,2 %, а у харчовій промисловості впала з 17,7 до 4,7 %.

Основними чинниками, що негативно впливають на процес інвестування в аграрний сектор, є нестабільність законодавчої бази в державі, технічна і технологічна відсталість більшості підприємств, що виробляють неконкурентоспроможну продукцію, нерозвиненість регіонального фондового ринку, невідпрацьована система надання гарантій повернення коштів інвестору, відсутність дієвого механізму захисту інтересів іноземних інвесторів. Для поліпшення умов підприємницької діяльності та покращення інвестиційного клімату необхідне вирішення на державному та законодавчому рівні питань щодо стимулювання розвитку ринку капіталу та активізації діяльності небанківських фінансових установ (пенсійних фондів, страхових та лізингових компаній), системи страхування інвестиційних ризиків, забезпечення дієвого захисту прав власності іноземних суб'єктів господарювання тощо.

Аналіз публікацій. Проблематикою формування основного капіталу підприємств агропромислового сектора української економіки присвячено праці В. Васенко, А. Гайдуцького, С. Захаріна, М. Лук'яник, Б. Пасхавера, Г. Спаського та інших науковців. Разом з тим залишаються недостатньо вивченими та вирішеними окремі питання щодо реалізації державної політики, спрямованої на стимулювання інвестиційної активності щодо формування основного капіталу підприємств агропромислового сектору.

Метою роботи є викладення результатів дослідження щодо вироблення науково обґрунтованих рекомендацій з питань активізації інвестиційної та інноваційної діяльності, спрямованої на формування основного капіталу підприємствами агропромислової системи.

Виклад основного матеріалу. Аналітичні розрахунки, проведені А.Гайдуцьким, показали, що для більшості країн світу характерна тенденція низького рівня залучення іноземних інвестицій в аграрну сферу [1, с. 58]. Об'єктивна причина цього явища криється в особливостях роботи галузі (висока ризикованість, територіальна розпорошеність, низька оборотність капіталу). Тому сподіватися на швидкий приплив іноземного капіталу до вітчизняного сільського господарства не варто.

Державна інвестиційна політика щодо галузей агропромислового сектору має бути націлена на розширення джерел інвестиційного забезпечення, в першу чергу за рахунок пільгового оподаткування та підвищення доступності кредитних ресурсів. Не знята з порядку денного і проблема розвитку ринкової інфраструктури на селі, без чого неможливе пожвавлення високоефективної інвестиційної та інноваційної діяльності.

Одним із напрямів підвищення інвестиційної привабливості вітчизняної агропродовольчої системи для іноземного інвестора є залучення землі у цивільно-господарський оборот. Земля в умовах ринку є інвестиційним ресурсом [2, с. 85], який дозволяє резиденту отримати додаткові аргументи для залучення ресурсів, а нерезиденту – впевненість у серйозності намірів приймаючої сторони.

Ми виходимо з того, що розв'язання проблеми інвестиційного забезпечення сільськогосподарського виробництва лежить у площині вдосконалення земельно-майнових відносин як передумови для запровадження іпотечного кредитування аграрного виробництва, зміцнення ринкової інфраструктури. У зв'язку з цим одним з ключових завдань аграрної політики є вирішення всього комплексу проблем, пов'язаних із забезпеченням захисту майнових прав селян, у т.ч. права приватної власності на землю. Це, в свою чергу, уможливить створення підвалин цивілізованого ринку землі, що стане підґрунтям для активізації виробничої і інвестиційної діяльності у аграрному секторі.

Проблему інвестиційного та інноваційного наповнення агропродовольчої системи не можна вирішити без стабілізації макроекономічної ситуації в країні. Мова йде, зокрема, про необхідність уповільнення темпів інфляції. Як слушно вказує Б. Пасхавер, інфляція залишається головною макроекономічною перепоною для зростання продовольчого ринку [3, с. 75], без чого неможливе зростання рентабельності сільськогосподарського виробництва, поліпшення його інвестиційного та інноваційного забезпечення.

Тенденції сучасного розвитку інвестиційної сфери агропромислового виробництва в Україні пов'язані передусім з недосконалістю економічного механізму природокористування, техніки, технологій. Реформування аграрної сфери має бути спрямоване на підвищення рівня продовольчої безпеки України за рахунок нарощування вироб-

ництва продуктів харчування, підвищення рівня їхньої конкурентоспроможності. Недостатність нормативно-правового забезпечення розвитку агропродовольчої системи обмежує застосування ефективних (в тому числі визнаних світовою практикою) регуляторів проведення заходів щодо активізації відтворення його інвестиційного потенціалу.

Причин кризового становища кілька, і вони всім відомі: недостатня рентабельність сільськогосподарського виробництва, низький рівень мобільності інвестицій, відсутність ефективних державних програм підтримки розвитку агропродовольчої системи, незавершеність ринкових реформ на селі та ін. Через недостатність інвестиційного та інноваційного забезпечення агропродовольчої системи залишається вкрай низькою якість продовольчих товарів. Кількість неякісної продукції в торгівельній мережі по окремих видах сягає 40–60 % [4, с. 54], що негативно відбивається на рівні продовольчої безпеки держави.

Проблему інвестиційно-інноваційного наповнення підприємств агропродовольчої системи неможливо вирішити без модернізації їхньої структури. Незбалансованим є і розвиток продуктових підкомплексів: обмежені фінансові ресурси направляються на інвестування переважно виробництва підакцизних та експортних товарів. Звичним явищем стало зростання сукупних трудозатрат на вироблення одиниці сільськогосподарської продукції, втрати врожаю. Невирішеність цих проблем тягне за собою жалогідне становище підприємств агропродовольчої системи, чим звужується база їхнього інвестиційного забезпечення.

За розрахунками експертів, для оновлення машинно-тракторного парку аграрних підприємств на рівні технологічної потреби необхідно щорічно купувати машини й обладнання на суму понад 15–20 млрд. грн. Але підприємства агропродовольчої системи не мають навіть шостої частини від цієї потреби.

Сьогодні основним джерелом фінансування інновацій (в тому числі і на підприємствах агропродовольчої системи) залишаються власні кошти підприємств. Нині підприємства агропродовольчої системи не мають змоги використовувати напрацьовані світовим досвідом заходи підвищення рівня власного фінансового забезпечення за допомогою ринкової інфраструктури.

Науковцями зроблені пропозиції про розвиток механізмів і напрямів біржової торгівлі, що дасть можливість укладати ф'ючерсні контракти, а також знижувати ризики сільськогосподарського виробництва [5, с. 80]. Цікавими видаються пропозиції про створення агропромислових вільних економічних зон [6, с.154–157], які дозволяють забезпечити пільгові умови господарювання для сільськогосподарських товаровиробників певної території, враховуючи специфічні для них проблеми і труднощі. Вдале управління діяльністю підприємств АПК, що працюють в таких зонах, в змозі забезпечити випереджаюче надходження інвестиційних та інноваційних ресурсів у сільське господарство та переробку сільськогосподарської сировини, що підтверджено світовим досвідом.

Однією із форм розвитку інноваційної діяльності на селі є створення та підтримка агротехнічних парків [7, с. 87], які функціонують як аграрні підприємства з органічним поєднанням наукової і виробничої складової і можуть користуватися державною підтримкою згідно закону. Такі агропарки можуть створюватися, зокрема, на базі наукових, дослідних і освітніх закладів аграрного профілю. Проте розвитку інноваційного підприємництва на селі заважають значні адміністративно-бюрократичні перешкоди, що супроводжують сумлінних товаровиробників на всіх етапах виробництва [8, с. 17–18].

Бракує цілісної державної стратегії і політики щодо інвестиційного та інноваційного забезпечення агропродовольчої системи як пріоритетної сфери української економіки. Вагомою проблемою залишається організація державної підтримки інвестування природоохоронних заходів, що впливатиме і на стан розвитку АПК, оскільки природа і навколишнє середовище є одним із головних чинників сталого розвитку агросфери.

Держава має взяти під контроль розробку і реалізацію екологічної політики в окремих регіонах з урахуванням їхніх особливостей, нормування параметрів якості довкілля і стану природно-ресурсного потенціалу, організації системи економічних стимулів для здійснення екологічної політики в регіоні. Рішення екологічних і природоохоронних проблем вимагає значних бюджетних витрат. Держава зобов'язана взяти на себе вирішення завдання щодо фінансування оновлення матеріальної бази природоохоронного виробництва, в тому числі контрольно-вимірального обладнання, технологій, що забезпечують регенерацію відходів.

Необхідно прискорити роботу щодо методичного та методологічного обґрунтування інвестиційних та інноваційних проектів на підприємствах агропродовольчої системи [9, с. 110–112], без чого взагалі неможливе залучення зовнішніх ресурсів.

Формуванню власних інвестиційних ресурсів сільськогосподарських товаровиробників сприятиме досягнення паритетності цін та еквівалентності товарообміну між галузями агропромислового комплексу, зокрема, шляхом відновлення інтервенційного фонду регулювання ринку сільськогосподарської сировини та продовольства, здійснення компенсаційних виплат підтримки цін та доходів сільськогосподарських товаровиробників тощо. Ринкове регулювання процесів ціноутворення в аграрній сфері повинно досягатись підвищенням платоспроможного попиту населення через зростання його доходів. Необхідно також забезпечувати захист внутрішнього ринку від впливу дестабілізуючих чинників, у т. ч. й зовнішнього середовища, що є особливо актуальним, враховуючи вступ України до СОТ. Потрібно також посилити роль органів місцевого самоврядування у регулюванні інвестиційної діяльності. Цьому сприятиме розробка та реалізація інвестиційних програм регіонального рівня.

У цілому стратегія удосконалення територіальної організації агропродовольчого комплексу регіонів повинна передбачати поетапний характер реалізації. На першому етапі зусилля повинні акцентуватися на збільшенні виробництва у базових галузях комплексу за випереджаючого розвитку пріоритетних галузей харчової

промисловості та орієнтації на прискорене становлення інтеграційних формувань у продовольчому виробництві. Метою другого етапу бачиться структурна перебудова агропродовольчого комплексу регіонів у напрямі випереджаючого розвитку переробної і сировинної сфер в цілому; третього – формування оптимальних компонентних і територіальних пропорцій розвитку регіонального комплексу, покращення ресурсовикористання, спеціалізації, тобто створення оптимальної територіальної організації виробництва продовольства відповідно до конкретних умов регіону [10].

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити узагальнюючий висновок, що на підприємствах агропромислового сектору й досі не створено належних умов для розширеного відтворення інвестиційних та інноваційних ресурсів формування основного капіталу. В цій ситуації обмежені інвестиції йдуть не на інноваційне формування основного капіталу (закупівлю нової техніки, впровадження прогресивних технологій, розробку власних науково-технічних продуктів тощо), а на підтримку застарілої матеріально-технічної бази (в тому числі поточний ремонт). Вказана обставина що не сприяє переходу розвитку агропромислового сектору на модель інноваційного розвитку.

Органи державної влади не використовують науково обґрунтовані і апробовані світовим досвідом заходи пожевлення інвестиційних та інноваційно-технологічних процесів у агропромисловому виробництві. Нинішня державна економічна політика не здатна вирішити проблему інвестиційно-інноваційного забезпечення формування основного капіталу підприємствами сільського господарства та харчової промисловості.

Конкретний вибір структурно-інвестиційних та інноваційно-технологічних пріоритетів регіонів в агропромисловій сфері має відповідати меті подолання відставання масштабів регіонального агропродовольчого виробництва від потреб продовольчого забезпечення населення, а також формування належного експортного агропродовольчого потенціалу. У зв'язку із цим великого значення набуває прискорений розвиток виробничої інфраструктури (передусім системи маркетингового та консультативно-інформаційного обслуговування товаровиробників та інфраструктури збуту). Вказане мають враховувати органи державної виконавчої влади центрального та регіонального рівнів при виробленні та реалізації відповідної політики.

Доцільно розробити інноваційне за змістом нормативно-правове середовище, що враховує інтереси держави, виробника і інвестора, забезпечує стійкі гарантії повернення вкладених реальних інвестицій та уможливає отримання чітких пільг і преференцій, що розроблені з урахуванням міжнародного досвіду. Необхідно активніше вживати заходів, спрямованих на розвиток ринкової інфраструктури у агропромисловому виробництві. В цьому контексті доцільне стимулювання агропромислових вільних економічних зон, агротехнічних парків.

Подальшому вирішенню окреслених проблем сприятиме вироблення чітких і реалістичних концепцій і програм щодо активізації інвестиційної та інноваційної діяльності на підприємствах агропромислового сектору як основи формування їхнього основного капіталу.

Перспективи подальших розвідок. В подальшому мають бути проведені розвідки щодо вироблення важелів активізації інвестування оновлення основного капіталу на підприємствах агропромислового сектору з урахуванням кон'юнктури ринку.

Література

1. Гайдуцький А.П. Продовольча проблема в умовах глобалізації та залучення іноземних інвестицій у світове сільське господарство // Економіка АПК. – 2004. – № 9. – С. 50–58.
2. Спаський Г.В. Напрями залучення іноземних інвестицій в АПК Закарпаття // Економіка АПК. – 2004. – № 5. – С. 83–86.
3. Пасхавер Б. Продовольчий аспект подолання бідності // Економіка України. – 2004. – № 10. – С. 71–76.
4. Скидан О. Продовольча безпека як пріоритет регіональної аграрної політики // Економіка України. – 2004. – № 3. – С. 53–59.
5. Пасхавер Б. Рентабельність агросфери: проблеми стабільності // Економіка України. – 2004. – № 2. – С. 73–82.
6. Васенко В.К. Агропромислові вільні економічні зони: стратегія розвитку в Україні // Економіка АПК. – 2004. – № 10. – С. 154–158.
7. Васенко В.К. Агропарки як важливий інструмент активізації інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки України // Економіка АПК. – 2004. – № 9. – С. 84–88.
8. Корецький М.Х., Дацій О.І. Державне регулювання інноваційної діяльності в АПК // Економіка АПК. – 2004. – № 4. – С. 14–18.
9. Лук'яник М.М. Методичні підходи до визначення ефективності інвестицій у сільському господарстві // Економіка АПК. – 2004. – № 10. – С. 110–112.
10. Веселовська О.Є. Агропродовольчий потенціал старопромислових регіонів України / О. В. Шубравська, О.Є. Веселовська // Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / Пасхавер Б.Й., Шубравська О.В., Молдаван Л.В. та ін.; за ред. Б.Й. Пасхавера; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – С. 101–110.